

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

СЕМЕНЯКО ЮЛІЯ БОРИСІВНА

УДК 373.2.091.32 : 070

**ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ОСНОВ
КУЛЬТУРИ ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАПРОДУКЦІЇ У ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Бердянському державному педагогічному університеті.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Гавриш Наталія Василівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
провідний науковий співробітник лабораторії
дошкільної освіти і виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Ляпунова Валентина Анатоліївна,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, завідувач
кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та
дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук
Іванчук Сабіна Айдинівна,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський
державний педагогічний університет», старший
викладач кафедри дошкільної освіти.

Захист відбудеться «26» березня 2019 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій частині та на офіційному сайті <http://www.iprv.org.ua> Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано «25» лютого 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Литовченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується проникненням засобів масової інформації в усі сфери людської діяльності. У зв'язку з їхньою особливою роллю в процесі соціалізації підростаючого покоління потребує уваги питання про неоднозначність їхнього впливу на фізичний, психічний та соціальний розвиток особистості. Сучасні діти є активними, проте найбільш незахищеними і невідготовленими суб'єктами використання медіапродукції. Зважаючи на це, нагальною необхідністю є виховання особистості, здатної адекватно сприймати, критично аналізувати, об'єктивно оцінювати різноманітну медіапродукцію на основі сформованої системи ціннісних орієнтацій. Окреслене питання можна вирішити, зокрема, за допомогою цілеспрямованого виховання у дітей основ культури використання медіапродукції, починаючи зі старшого дошкільного віку.

Запит суспільства на особистість, що володіє культурою використання медіапродукції, відображено в нормативно-правових документах, зокрема Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законі України «Про дошкільну освіту» (2001), державній цільовій програмі «Про національну програму інформатизації» (2013), Концепції впровадження медіаосвіти на період до 2020 року, Базовому компоненті дошкільної освіти (2012).

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що проблема формування медіакультури є досить актуальною та перебуває в центрі уваги науковців, а саме: теоретико-методологічні засади медіакультури розкрито в працях зарубіжних (Д. Белл, Ж. Бодрійяр, Б. Кастельс, П. Сорокін, Е. Тоффлер та інші) і вітчизняних філософів (В. Бех, В. Буряк, Н. Гендіна, П. Проценко, В. Шейко та інші); різні аспекти розвитку масмедіа та моделі медіаосвіти є предметом вивчення таких науковців, як Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідайн, Л. Мастерман, С. Пензін, О. Федоров; психолого-педагогічним засадам медіаосвіти присвячені праці О. Волошенюк, Л. Зазнобіної, В. Іванова, О. Спичкіна, М. Хілько та інших; питання ролі засобів масової інформації у вихованні молоді нині досліджують О. Баришполець, В. Лизанчук, Л. Найдьонова, В. Різун, Г. Почепцов та інші. Науковці О. Нечай, Ю. Казаков, О. Самарцев, О. Шариков, Є. Черкашин вивчають вітчизняний та світовий досвід медіаосвіти.

У дисертаційних роботах останніх років висвітлено низку питань, дотичних до проблеми дослідження, зокрема: використання екранних засобів навчання в освітньому процесі (Л. Баженова, М. Духовна, В. Єгоров, Т. Ле-ван, Д. Фельдштейн та інші); особливості соціалізації дитини в медіасередовищі (А. Мудрик, Л. Найдьонова, Р. Пацлаф, О. Петрунько, Б. Потятиник, А. Рижанова, М. Фішер та інші); особливості інформаційно-комунікаційної підготовки майбутніх вихователів (В. Бикова, Р. Гуревич, С. Дяченко, С. Іць, І. Тимофєєва, О. Чекан та інші); філософські, соціологічні, педагогічні та психологічні аспекти впливу масмедіа та медіапродукції на благополуччя дитини (В. Абраменкова, Л. Баженова, Ж. Мацкевич, О. Тупічкіна, Н. Олейник, О. Смирнова, А. Тадаєва, Х. Турецька, Л. Черноус та інші).

Особливості психофізичного розвитку дітей дошкільного віку розкриті в працях О. Баєр, І. Білої, А. Богуш, В. Кудрявцева, С. Ладивір, С. Максименка,

Т. Піроженко, І. Товкач та інших; вплив сучасного інформаційного простору на психічний розвиток особистості досліджують Г. Апостолова, О. Хартман та інші; різні аспекти соціалізації обґрунтовано в розвідках В. Абраменкової, Л. Варяниці, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Курінної, О. Рейпольської, І. Рогальської-Яблонської та інших.

Важливими для нашого дослідження є наукові праці, що розкривають комплекс питань, пов'язаних із визначенням завдань, методів, прийомів формування основ особистісної культури в різних сферах життєдіяльності (Н. Вовк, Г. Григоренко, Р. Жадан, А. Крулехт, Л. Лохвицька, С. Іванчук, О. Плеханов та інші).

Незважаючи на те, що в сучасній дошкільній педагогіці спостерігається стійкий інтерес до проблем формування медіакультури особистості, аспект виховання основ культури використання медіапродукції у дітей дошкільного віку залишається майже не вивченим.

Відтак, аналіз наукових джерел та практичного досвіду, з одного боку, засвідчили наявність наукового підґрунтя дослідження проблеми виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти, з іншого – виявили низку *суперечностей* між:

- необхідністю виховання основ культури використання медіапродукції у підростаючого покоління, починаючи з дошкільного віку, та незадовільним станом реалізації цього завдання в сучасному освітньому просторі;

- сучасними вимогами дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції та недостатньою готовністю педагогів до виховання досліджуваної характеристики у дітей дошкільного віку;

- надзвичайною роллю сім'ї у вихованні дитини як культурного споживача медіапродукції та недосконалою обізнаністю батьків із цього питання;

- потребою практики в методичному супроводі процесу виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку й відсутністю відповідного навчально-методичного забезпечення.

Актуальність проблеми та необхідність усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна праця виконана в межах комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету «Стратегія підготовки компетентнісного фахівця дошкільної освіти» (протокол № 4 від 29.10.2015 р.).

Тема дослідження затверджена вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 2 від 10.10.2017 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 28.11.2017 р.).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Шляхом аналізу філософських, психолого-педагогічних джерел визначити сутність поняття «вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції».

2. Схарактеризувати особливості сприйняття дітьми дошкільного віку сучасної медіапродукції.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції.

4. Розробити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення акмеологічного (К. Абульханова-Славська, В. Вакуленко, А. Деркач, А. Маркова та інші), аксіологічного (Г. Батищев, Т. Бутківська, І. Зязюн, Д. Леонтьєв, Т. Піроженко та інші), системного (В. Афанасьєв, І. Блауберг, Ф. Корольов, Н. Кузьміна, О. Ліннік, Е. Юдін та інші), особистісно орієнтованого (Г. Балл, І. Бех, Л. Божович, Є. Бондревська, О. Леонтьєв, О. Пехота, М. Чобітько та інші), компетентнісного (І. Зимня, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та інші), діяльнісного (А. Брушлинський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші) наукових підходів до розвитку особистості; концептуальні положення філософії освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Курило); теоретико-методичні засади медіаосвіти (О. Баранов, О. Волошенко, Н. Габор, Л. Зазнобіна, В. Іванов, Л. Мастерман, С. Пензін, Б. Потятиник, Ю. Усов, Н. Хілько, О. Шариков) та медіапсихології (П. Вінтерхофф-Шпурк, М. Жижина, О. Проніна); наукові розвідки психологів і педагогів про особливості особистісного зростання дитини на етапі дошкільного дитинства (Л. Виготський, В. Зінченко, Д. Ельконін, В. Котирло, О. Кононко), формування її ціннісних орієнтацій у контексті цілісної картини світу (К. Карасьова, Т. Піроженко), різних аспектів соціалізації (Л. Варяниця, В. Кудрявцев, С. Курінна, О. Малахова, І. Рогальська-Яблонська, С. Семчук та інші); психолого-педагогічні праці про використання засобів масмедіа в освіті (О. Баришполець, Р. Гуревич, М. Кадемія, О. Мурюкіна, Л. Найдьонова, А. Новикова, Г. Онкович, В. Різун, О. Федоров, І. Челишева, Л. Шевченко).

Для реалізації мети та вирішення завдань дослідження застосовано такі **методи**:

теоретичні: аналіз та синтез джерел із досліджуваної проблеми, вивчення психолого-педагогічної літератури, нормативно-правового законодавства в галузі освіти – для визначення теоретичних основ дослідження; індукції та дедукції – для

обґрунтування логіки дослідження, уточнення вихідних позицій, формулювання авторської дефініції; методи порівняння, класифікації, систематизації та узагальнення теоретичних й експериментальних даних – для визначення критеріїв, показників, рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції;

емпіричні: спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ювання), колективні та індивідуальні бесіди, метод незакінчених речень, ранжування, аналіз планів освітньої роботи педагогів і чинних програм з питань організації роботи з виховання основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти;

статистичні: методи математичної статистики для оброблення результатів експериментальних даних та порівняння їх із вихідними, оцінювання достовірності відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп за результатами експериментальної роботи (λ -критерій Колмогорова-Смирнова та критерій Пірсона (χ^2)).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше визначено сутність поняття «вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції» як динамічної особистісної характеристики, що визначається зацікавленістю медіапродукцією та подальшим усвідомленням провідних мотивів її використання, сформованістю початкових знань про масмедіа, готовністю до обговорення сприйнятого медіаконтенту та орієнтацією на дотримання правил культурного використання медіапродукції; розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції (удосконалення теоретико-методичної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку; педагогізація батьків з питань виховання у дітей основ культури використання медіапродукції; створення предметно-ігрового медіасередовища з метою збагачення досвіду дітей щодо використання медіапродукції; збагачення змісту освітнього процесу, орієнтоване на виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції);

уточнено компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний), критерії з відповідними показниками (когнітивний: елементарна медіаобізнаність; уміння аналізувати та оцінювати медіапродукцію з морально-етичної точки зору; обізнаність із правилами використання медіапродукції; емоційно-ціннісний: наявність інтересу до медіапродукції та медіазасобів; наявність потреби в споживанні медіапродукції; усвідомленість мотиву використання медіапродукції; поведінковий: дотримання правил культурного використання медіапродукції, довільний контроль; уміння оцінювати дії інших з позиції культурного медіаспоживача) та рівні (високий, середній, низький) вихованості у дітей старшого

дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти;

подальшого розвитку дістали положення про особливості сприйняття дітьми дошкільного віку сучасної медіапродукції; наукові уявлення про зміст, форми та методи виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти, а також розроблених відповідно до зазначених умов: тематичного плану та методичних розробок різних форм роботи з педагогами та батьками з питань виховання у старших дошкільників основ культури використання медіапродукції, факультативного курсу для дітей старшого дошкільного віку «Діти у медіасвіті»; системи ігор медіаосвітньої спрямованості для дітей старшого дошкільного віку, що сприяють формуванню в них системи уявлень про масмедіа та їх використання в житті, збагаченню первинного культурного досвіду використання медіапродукції; діагностичного інструментарію.

Отримані результати можуть стати підґрунтям для написання методичних посібників для вихователів закладів дошкільної освіти, а також можуть застосовуватися в процесі викладання фахових дисциплін у закладах вищої освіти та під час проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів дошкільної освіти в системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес закладів дошкільної освіти: № 37 м. Бердянська (довідка № 193 від 29.05.2018 р.); № 25 м. Бердянська (довідка № 74 від 15.05.2018 р.); № 12 м. Василькова (довідка № 39 від 16.08.2018 р.), № 8 м. Василькова (довідка № 01-29/21 від 31.05.2018 р.), № 67 м. Краматорська (довідка № 28 від 31.05.2018 р.); Бердянського державного педагогічного університету (акт № 57-01/676 від 12.06.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних заходах різного рівня:

міжнародних конференціях: «Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку» (Київ, 2013), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014), «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (Київ, 2015), «Медіасфера і медіаосвіта: специфіка взаємодії у сучасному соціокультурному просторі» (Білорусь, м. Могильов, 2015), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в освітньому просторі: проблеми та перспективи» (Слов'янськ, 2015), «Педагогіка безпеки: наука і освіта» (Єкатеринбург, 2014), «Професійна підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку в світлі сучасних освітніх вимог» (Глухів, 2015), «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2016), «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2016), «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (Київ, 2016), «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук» (Кельце,

Республіка Польща, 2016), «Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття» (Харків, 2016), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті євроінтеграційних процесів» (Івано-Франківськ, 2016), «Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce» (Sládkovičovo, Slovak Republic, 2017), «Гуманітарна парадигма як стратегія інноваційного розвитку освіти» (Рівне, 2017);

всеукраїнських конференціях: «Сучасна дошкільна освіта: можливості, досвід і перспективи» (Миколаїв, 2014), «Стандарти дошкільної освіти» (Київ, 2014), «Соціалізація та виховання особистості в умовах сьогодення» (Умань, 2014), «Розвиток обдарованості молодшого школяра: діагностика, проектування, психолого-педагогічний супровід» (Чернігів, 2015), «Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (Ніжин, 2015);

всеукраїнських форумах: Всеукраїнський освітній форум Простір GROW UP (Бердянськ, 2015); Другий всеукраїнський освітній форум Простір GROW UP (Бердянськ, 2016);

всеукраїнських семінарах: «Екологія дошкільного дитинства: відповіді на виклики сьогодення» (Вінниця, 2015).

Результати дослідження обговорено на звітних конференціях викладачів та аспірантів Бердянського державного педагогічного університету (2015 – 2018 рр.); засіданнях кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету (2015 – 2018 рр.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 26 одноосібних публікаціях автора, зокрема: 8 статей у наукових фахових виданнях України (з них 3 входять до міжнародних наукометричних баз даних); 2 – у періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних; 2 статті у колективних монографіях (1 із них – у зарубіжній); 14 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (272 найменування, з них 13 – іноземною мовою), 18 додатків на 50 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 2 формули. Загальний обсяг дисертації становить 297 сторінок, з яких основного тексту – 215 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито теоретико-методологічні основи й методи дослідження, окреслено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; надано відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження, подано інформацію про публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «*Теоретичні і методичні засади виховання основ культури використання медіапродукції у дітей дошкільного віку*» – на основі аналізу філософських, психологічних і педагогічних джерел актуалізовано

поняттєву базу, визначено сутність та компонентну структуру поняття «вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»; схарактеризовано особливості сприйняття дітьми дошкільного віку сучасної медіапродукції.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що розуміння сутності феномену «культура використання медіапродукції» ґрунтується на з'ясуванні специфіки його провідних категорій «культура», «використання», «медіапродукція» та відповідного їх синтезу. Представлено науковий доробок філософів (В. Андрущенко, С. Анісімова, В. Василенко, П. Гуревича, В. Кременя, В. Межуєва та інших), педагогів (Г. Балла, В. Гури, І. Колмогорової та інших), психологів (П. Блонського, Л. Виготського, Д. Ельконіна, А. Запорожця та інших) щодо визначення провідної категорії «культура» як сукупності матеріальних і духовних цінностей, мірила особистісного становлення людини, регулятора її діяльності. Серед різних сутнісних характеристик поняття «культура» як показника якісного рівня діяльності (спілкування, праці) останнім часом у науковому обігу з'явився термін «культура використання», який вчені визначають як інтегральне особистісне утворення, що характеризує поведінку людини в процесі використання ресурсів для задоволення своїх потреб, переконаність діяти відповідно до власних цінностей, моральних норм, які регулюють процес використання (М. Веблен, В. Ільїн, С. Іванчук, О. Нархова та інші). Науковці зазначають, що об'єктом використання може бути не лише матеріальний предмет або послуга, а й символічний матеріал у вигляді різноманітної медіапродукції: текстів, музичних творів, відео тощо (Л. Баженова, Н. Череповська та інші).

На підставі досліджень (В. Іванова, Т. Крайнікової, Л. Найдьонової, Г. Онкович, Б. Потятиника, О. Федорова та інших) проведено сутнісний аналіз поняття «культура використання медіапродукції» в контексті споріднених багатоаспектних категорій «медіакультура», що означає здатність людини ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитися в медіасередовищі, та понять, що виступають рівнями медіакультури, як-от: «медіаграмотність», «медіаобізнаність», «медіакомпетентність». Крім особистісного рівня медіакультури, науковці розглядають її в широкому значенні як сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, вироблених людством у процесі культурно-історичного розвитку, які сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості і передбачають медіавиробництво, медіапродукцію й власне медіавикористання; визнають невід'ємність медіаосвіти від сучасного освітнього процесу, без чого неможливе формування медіакультури у дітей (Л. Зазнобіна, О. Мурюкіна, Н. Рижих, І. Челишева, О. Федоров та інші).

Для наукового дискурсу щодо вивчення особливостей використання в контексті медійної проблематики характерною є значна кількість синонімічних дефініцій, що пояснюється специфікою напрямів її дослідження. Найбільш поширеними є такі поняття: споживацька культура (В. Радаєв), споживча культура (М. Митро, О. Нархова, О. Амацьєва, С. Іванчук та інші), розумне використання (В. Симоненко, Т. Степченко), використання інформації (Дж. Хікс), що, на нашу думку, не є подібними. Так, категорія «споживча культура» має вектор спрямованості на предмет використання (товар або послугу) й орієнтована на певні правила й норми використання будь-чого. Культура використання, навпаки, має

відношення до користувача як об'єкта використання, розкриваючи аспекти його споживчої поведінки. Отже, зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що культура використання – більш містке поняття, ніж споживча культура. Для нашого дослідження близькою є думка Г. Почепцова, який підкреслює, що поведінка культурного користувача виявляється у високому рівні інтелектуального й духовного осмислення ним змісту медіапродукції на основі загальнолюдських цінностей і норм поведінки.

Згідно з дослідженнями вчених (М. Митрова, Л. Ростовцевої, Я. Шиндлера та інших) поняття «культура використання» і споживацтво є антиподами. Останнє характеризується імпульсивністю, неконтрольованістю, ірраціональністю поведінки в процесі використання матеріальних та духовних благ. Тобто, в основі культури використання особистості лежить сформованість її моральних цінностей.

Необхідність виховання основ культури використання медіапродукції саме в старшому дошкільному віці обумовлена кількома чинниками. По-перше, у цей період спостерігається стрімкий інтелектуальний, фізичний і психоемоційний розвиток дитини, формування основ моральних знань і норм, а відкритість дитини до зовнішніх впливів сприяє ефективному її залученню до процесу виховання як культурного медіаспоживача. По-друге, сучасна дитина до моменту вступу до школи має, як правило, досить значний аудіовізуальний досвід: активно споживає телевізійну й друковану медіапродукцію, володіє навичками поводження з мобільною телефонією, а також комп'ютерною, відео- і звукозаписувальною технікою та ін. По-третє, дошкільники, стикаючись із постійно зростаючим потоком медіапродукції, відчувають значні труднощі в її виборі та критичному сприйманні. Відтак, організована спільна виховна робота закладів дошкільної освіти з родинами з виховання у дітей основ культури використання медіапродукції забезпечить необхідний рівень розвитку відповідних навичок та вмій, їх перехід на якісно новий, вищий ступінь.

Узагальнення теоретичних положень сучасних досліджень дозволило сформулювати наступне трактування поняття *«вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»* – динамічна, особистісна характеристика дитини, що визначається зацікавленістю медіапродукцією та подальшим усвідомленням провідних мотивів її використання, сформованістю початкових знань про масмедіа, готовністю до обговорення сприйнятого медіаконтенту та орієнтацією на дотримання правил культурного використання медіапродукції

На основі розуміння сутності поняття *«вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»* уточнено змістову структуру цього феномену, яка представлена взаємопов'язаними компонентами: *когнітивним* (уявлення особистості про засоби масової інформації, медіапродукцію та правила її культурного використання, оцінно-рефлексивні вміння), *емоційно-ціннісним* (усвідомлення дитиною власних інформаційних потреб, уміння здійснювати усвідомлений вибір, позитивне ставлення до медіапродукції, інтерес і зацікавленість нею) *діяльним* (здатність особистості до самооцінки, довільної регуляції власної поведінки, застосування наявних знань у процесі використання медіапродукції).

На основі аналізу результатів попередніх досліджень з'ясовано особливості дитячого сприйняття медіапродукції: наївний реалізм (М. Шнейдер); «фабульне» сприйняття; фрагментарність (М. Шнейдер; Л. Баженова); труднощі в сприйнятті просторово-часових і причинно-наслідкових зв'язків явищ реального життя (О. Захарова); ідентифікація юного медіаспоживача з привабливим для нього героєм (О. Захарова); «кліпове мислення» (Л. Баженова) та інші. Доведено, що завдяки врахуванню медіавиробниками означених природних вікових психологічних особливостей дітей медіапродукція міцно утримує їх у сфері свого впливу.

Установлено, що важливим чинником впливу на культуру використання дітьми медіапродукції є медіаповедінка педагогів та батьків. Від того, як дорослі використовують медіапродукцію, оцінюють, інтерпретують та застосовують у подальшому її зміст, значною мірою буде залежати рівень її вихованості у дітей.

Окреслені теоретичні положення стали основою емпіричного вивчення рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

У другому розділі – **«Стан виховання основ культури використання медіапродукції у практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти»** – визначено критерії, показники та рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції; представлено методи, процедуру дослідження, наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

Для дослідження стану вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції визначено критерії й показники, зокрема: *когнітивний* (показники: елементарна медіаобізнаність; уміння аналізувати та оцінювати медіапродукцію з морально-етичної точки зору; обізнаність із правилами використання медіапродукції); *емоційно-ціннісний* (показники: наявність інтересу до медіапродукції та медіазасобів; наявність потреби в споживанні медіапродукції; усвідомленість мотиву використання медіапродукції); *поведінковий* (показники: дотримання правил культурного використання медіапродукції, довільний контроль; уміння оцінювати дії інших з позиції культурного медіаспоживача).

Це уможливило визначення рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції (*високий, середній, низький*).

Високий рівень вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції характеризується наявністю системних і досить глибоких теоретичних знань про засоби масової інформації та медіапродукцію, самостійністю у дотриманні правил її культурного використання; сформованістю вмінь аналізувати та оцінювати медіаконтент; проявом стійкого інтересу до різних масмедіа і медіапродукції, усвідомленістю своїх інформаційних потреб, аргументованістю власних медіавподобань; здатністю до довільного контролю в процесі використання медіапродукції, що реалізується в діях та вчинках; наявністю адекватної оцінки своєї медіаповедінки.

Середній рівень – наявні неповні та поверхові теоретичні знання про масмедіа, медіапродукцію та правила її використання; властиве вміння за зразком аналізувати й оцінювати медіаконтент; нестійкий інтерес до масмедіа, розмите розуміння мотивів використання медіапродукції, здатність до обґрунтування емоційного ставлення й оцінки медіаконтенту; характерне ситуативне виконання правил

використання медіапродукції, потребує контролю з боку дорослих; відносно сформований довільний контроль медіавикористання; притаманна епізодична адекватна оцінка своєї медіаповедінки.

Низький рівень – теоретичні знання про масмедіа мінімальні та безсистемні, недостатньо сформовані вміння критичного сприймання та аналізу медіаконтенту; характерне вибіркове ставлення до медіаперсонажів; слабо виражений інтерес до засобів масової інформації, відсутнє усвідомлення мотивів використання медіапродукції; правила використання медіапродукції дотримують за настановою дорослого, не здатні до довільного контролю у використанні медіапродукції, не спроможні адекватно оцінити власну медіаповедінку.

Констатувальним дослідженням було охоплено 212 дітей старшого дошкільного віку закладів дошкільної освіти, а також 268 батьків, 206 педагогічних працівників Запорізької, Донецької, Київської областей. До складу експериментальної групи (ЕГ) входило 105, контрольної групи (КГ) – 107 дітей 6-го року життя. Для визначення рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції застосовувався комплекс взаємопов'язаних методик: «Мій вибір», «Закінчи історію», «Компетентні судді», «Як вчинити?» та ін.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що високий рівень вихованості основ культури використання медіапродукції властивий 10,1 % дітей старшого дошкільного віку, середній рівень притаманний 45,4 % респондентів, низький рівень зафіксовано у 44,5 % обстежених дітей. Результати діагностики виявили загалом недостатній рівень вихованості основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку.

Враховуючи особливу роль дорослих у вихованні у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції, на констатувальному етапі експерименту вивчалися готовність педагогів закладів дошкільної освіти до організації цього процесу, а також аналіз обізнаності та мотивованості батьків вихованців щодо цього.

Анкетування вихователів, аналіз річних та календарних планів роботи дали змогу з'ясувати стан проблеми в освітній практиці. Встановлено, що вихованню у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції в закладах дошкільної освіти приділяється недостатньо уваги, у роботі відсутня системність. Для більшості характерними є нечіткість освітніх завдань, фрагментарність та обмеженість надання інформації про масмедіа і медіапродукцію; використання переважно загальногрупових форм роботи з дітьми, а також репродуктивних і пояснювально-ілюстративних методів навчання, що не завжди сприяє формуванню поведінкового складника культури використання медіапродукції. На підставі аналізу анкет педагогів отримано такі результати: переважна більшість вихователів, які взяли участь в анкетуванні, не розуміють сутності поняття «вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції», володіють недостатнім обсягом знань про організацію такої роботи; відчують труднощі в плануванні та організації освітнього процесу з виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку.

У результаті вивчення обізнаності батьків з питань виховання основ культури використання медіапродукції у дітей встановлено, що більшість з них недооцінюють значення дошкільного дитинства для виховання означеної характеристики, в родинях використовують неефективні методи виховання, а саме: обмеження (21,4 %) або вседозволеність медіавикористання (27,3 %), заборони (39,6 %), покарання (11,7 %).

Отже, аналіз та узагальнення стану освітньої практики та досвіду сімейного виховання виявили недосконалість відповідного змістово-методичного забезпечення, недостатнє використання потенціалу предметно-ігрового середовища для виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції, часткову обізнаність педагогічних працівників і батьків щодо сутності та важливості виховання у дітей досліджуваної характеристики, низьку особистісну культуру використання медіапродукції педагогів та батьків; недостатність знань щодо методів і прийомів виховання означеної характеристики; домінування епізодичних заходів виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку; ігнорування дорослими корекції поведінки дітей, що не відповідає культурі використання медіапродукції. Це дало підстави оцінити стан освітньої роботи з означеної проблеми як такий, що потребує подальшого вдосконалення. Відтак, постала необхідність цілеспрямованого підходу до організації діяльності з виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти та розроблення педагогічних умов, що сприятимуть ефективності цього процесу.

У третьому розділі – **«Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти»** – розроблено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти; представлено зміст, перебіг формувального етапу експерименту; подано аналіз результатів дослідження.

На основі аналізу теоретичних джерел розроблено та теоретично обґрунтовано *педагогічні умови*, що сприяють ефективному вихованню у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти: удосконалення теоретико-методичної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку, педагогізація батьків з питань виховання у дітей основ культури використання медіапродукції, створення предметно-ігрового медіасередовища для збагачення досвіду дітей з використання медіапродукції, збагачення змісту освітнього процесу, орієнтованого на виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції. Реалізація педагогічних умов як взаємодоповнювальних і взаємозумовлених була комплексною.

Відповідно до першої педагогічної умови *«удосконалення теоретико-методичної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку»* проводилася інформаційно-методична робота, спрямована на удосконалення змісту,

форм та методів педагогічної діяльності. Робота з вихователями передбачала розв'язання таких завдань: забезпечення розуміння ними необхідності та актуальності роботи з означеного напрямку; засвоєння сутності культури використання медіапродукції та її складників, основних медіаосвітніх понять, знань про методи і прийоми виховання та діагностування вихованості основ культури використання медіапродукції у старших дошкільників.

Удосконалення теоретичної й методичної підготовки педагогів відбувалося шляхом залучення їх до участі в різних формах роботи з обговоренням таких питань: ознайомлення з правилами дотримання гігієнічних вимог у процесі використання медіапродукції; системного запровадження в освітній процес заходів медіаосвітньої тематики впродовж дня; раціонального використання медіапродукції та доцільного її поєднання з традиційним матеріалом у роботі з дітьми, розвивальні і неефективні методи виховання основ культури використання медіапродукції у дітей, а також чинники впливу на зазначений процес.

Було розроблено комплекс заходів, зокрема: науково-практичні й проблемні семінари, індивідуальні консультації, бесіди, дискусії, панорама педагогічних знахідок; виставки методичних матеріалів та ін. Зацікавленість педагогів викликав тренінг «Організація «збалансованого» використання медіапродукції» та воркшоп «Медіапродукція в роботі з дітьми: Чому? Як? Для чого?» та ін. Проведення майстер-класів, семінарів-практикумів, тренінгів, відеопереглядів відкритих форм роботи з дошкільниками дало змогу педагогам опанувати ефективні способи роботи з дітьми.

Відповідно до другої педагогічної умови *«педагогізація батьків з питань виховання у дітей основ культури використання медіапродукції»* відбувалося залучення батьків до спільної освітньої діяльності в межах функціонування сімейного клубу «Медіазнайка». Зважаючи на рівень психолого-педагогічних знань батьків, робота проводилась у поєднанні масових, групових та індивідуальних форм її організації, як-от: лекції-діалоги («Значення медіапродукції у вихованні дітей»), дискусії («Вплив мультфільмів на формування особистості»), круглі столи («Особливості сприйняття дитиною медіапродукції»), ділові ігри («Інтерв'ю з психологом»), батьківські аукціони («Знай, вивчай, впроваджуй»), інтелектуальні ігри («Термінологічна розминка») та ін. Основними завданнями було визначено: поінформованість батьків про можливості використання медіапродукції для розвитку дитини; моделі поведінки медіакористувача; особливості сприймання дітьми медіапродукції та її вплив на формування дитячої особистості та ін.; формування умінь відбирати якісну дитячу медіапродукцію та використовувати її в умовах родини; сприяння рефлексії щодо розуміння й оцінки власної медіаповедінки та ін.

Відповідно до третьої педагогічної умови *«створення предметно-ігрового медіасередовища з метою збагачення досвіду дітей щодо використання медіапродукції»* передбачалося обладнання в групах відповідних ігрових куточків. Вихователь заохочував дітей до використання медіазасобів, медіапродукції за схемою: цікава ігрова мотивація; пояснення завдання; розглядання, допомога, поради, рекомендації у процесі самостійної діяльності дітей, підтримка. Змістова лінія реалізації означеної умови охоплювала ігри-вправи («Обери та поясни»,

«Знайди пару»), дидактичні ігри («Мій друг журнал», «З телевизором дружу»), бесіди, колективні розповіді; виготовлення фотостендів і колажів, стіннівок тощо. Одним із способів стимулювання дітей до використання медіапродукції були прийоми заохочення. Дієвим виявилось застосування умовного підкріплення в ситуаціях використання медіапродукції, що забезпечувало збереження інтересу та емоційного відгуку у дітей.

Згідно з четвертою педагогічною умовою *«збагачення змісту освітнього процесу, орієнтоване на виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»* було розроблено факультативний курс для дітей старшого дошкільного віку «Діти у медіасвіті», мета якого полягала у вихованні основ культури використання медіапродукції. Відповідно до змісту плану робота з дітьми охоплювала три етапи, кожен із них було спрямовано на розв'язання певних завдань.

На першому етапі (*інформаційно-пізнавальному*) ефективним було вирішення проблемних ситуацій, розв'язуючи які, діти усвідомлювали значення використання різних видів медіапродукції, зокрема газет, журналів, радіопередач, мультфільмів та ін., а також ігрових ситуацій, у яких діти, обираючи серед рисунків ті, які відображали діяльність, пов'язану з використанням медіапродукції, вчилися пояснювати значущість цієї діяльності для людини. Використовувалися інтерактивні прийоми («Павутинка», «Кошик ідей», «Мікрофон» та ін.), заповнення «Медіакалендаря», які сприяли формуванню пізнавальної мотивації, стійкого інтересу до медіапродукції та забезпеченню усвідомленості, осмисленості її використання в різних життєвих ситуаціях.

Другий етап роботи – *репродуктивно-збагачувальний* – передбачав формування у дітей елементарних уявлень про масмедіа, медіапродукцію, ознайомлення дітей з правилами її культурного використання, розвиток основ критичного мислення. Зміст цього етапу охоплював комплекс різноманітних форм і методів роботи, зокрема такі: індивідуальний пошуковий проект («Медіапродукція в моїй родині»), проблемні ситуації («Якщо зникне телевизор», «Життя без книжок»), створення мнемотаблиць («Для чого люди придумали правила»), розповідей, дидактичні ігри, бесіди, інтерактивні вправи («Асоціативний куш», «Карусель», «Ми вчимо своїх друзів тому, що вміємо добре робити самі» та ін. Було проведено низку тематичних занять, як-от: «У світі інформації», «Про що розповідає телевизор?», «Правила вивчай – культурно споживай», «Режим дня медіакористувача», «Загадкова реклама», «Мультфільми: безпечно-небезпечно» та ін. Провідним методом для впровадження цього етапу визначено метод діалогово-інтерактивного занурення у медіапростір через сприйняття медіапродукції та її аналіз і оцінку. Під час роботи вихованці доходили розуміння соціально схвалювальних і деструктивних дій (агресії, неадекватної експресії, недоречного прояву емоцій тощо) медіаперсонажів, а також наслідків відтворення сприйнятого у власній поведінці. Роз'яснення дорослими спожитого медіаконтенту спрямовувало увагу дітей на зв'язок між вчинками, їх мотивами, наслідками та власною емоційною сприйнятливістю, здатністю аналізувати й оцінювати медіапродукцію. Уявлення дітей про сутність культурного використання медіапродукції збагачувалися в процесі індивідуальних і групових бесід, створення коміксів,

складання порівняльних характеристик медіагероїв, вигадування власних початку, середини або закінчення мультфільму; візуалізації внутрішніх переживань і почуттів у спільній з дорослим діяльності (малюнки, ліплення, відтворення діалогу дійових осіб в іграх-драматизаціях тощо).

На *практично-творчому* (третьому) етапі ставилися завдання: вправлятися в набутих знаннях щодо культурного використання медіапродукції в повсякденній діяльності і в поведінці. З цією метою використовувалися такі методи: обговорення спожитого медіаконтенту з різних позицій (автор-глядач), створення колективних колажів, дидактичні ігри («Опиши події», «Хто працює на телебаченні?», «Про що говорять з екрана?», «Правильно – неправильно», «Який настрій у героя?» та ін.); сюжетно-рольові ігри («Сім'я», «Друкарня», «У магазині книжок» та ін.); навчально-ігрові ситуації («Переконай мене», «Чому болять очі?», «Де Тимко інформацію шукав?» та ін.), бесіди-уточнення («Читати газету – гарна звичка», «Пізнайко» – навчає й розважає», «Наші помічники – новини», «Поради лікаря Айболить» та ін.), колективна та індивідуальна творча діяльність, рефлексія («Продовжи речення», «Клубок вражень», «Читання/перегляд для себе»). Однією з дієвих форм роботи на цьому етапі був тематичний день «Маленькі медіаспоживачі», ідея якого полягала в тому, щоб продемонструвати основи культури використання медіапродукції у закладі дошкільної освіти.

За результатами *формульованого етапу* дослідно-експериментальної роботи виявлено зростання рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції експериментальної групи (ЕГ).

Узагальнення показників вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції в ЕГ та КГ після завершення формульованого етапу експерименту засвідчило позитивну динаміку: високий рівень зріс на 16,6 % у ЕГ, а в КГ на 4,5 %; середній рівень зріс в обох групах (на 9,8 % у ЕГ, на 3,7 % у КГ); низький рівень зменшився в обох групах (на 26,4 % у ЕГ, на 8,2 % у КГ).

Характеристику рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції до та після формульованого етапу експерименту наведено у таблиці.

Таблиця

Характеристика рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції до та після формульованого етапу експерименту (%)

Група	Етап експерименту	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	до	10,1	45,4	44,5
	після	26,7	55,2	18,1
Динаміка %		+16,6	+9,8	-26,4
КГ	до	10,5	44,9	44,6
	після	15	48,6	36,4
Динаміка %		+4,5	+3,7	-8,2

Позитивні зміни, які відбулися в контрольній групі, обумовлені результатами освітньої роботи, що реалізовується в масовій практиці в межах чинних програм, та в результаті природного розвитку дітей. Вірогідність отриманих результатів підтверджено за допомогою λ -критерію Колмогорова-Смирнова. Знайдені значення є вищими за $\lambda_{кр}$, що свідчить про суттєвий вплив проведених заходів на зміну значень досліджуваної характеристики. Відтак, можемо констатувати, що порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність розроблених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу філософських, психолого-педагогічних джерел з'ясовано стан досліджуваної проблеми, актуалізовано поняття, які становлять поняттєво-категоріальний апарат дослідження; визначено сутність поняття *«вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»*, яка розглядається як динамічна, особистісна характеристика дитини, що визначається зацікавленістю медіапродукцією та подальшим усвідомленням провідних мотивів її використання, сформованістю початкових знань про масмедіа, готовністю до обговорення сприйнятого медіаконтенту та орієнтацією на дотримання правил культурного використання медіапродукції.

Встановлено, що старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для виховання досліджуваної характеристики особистості завдяки таким психологічним особливостям: поступовому переходу від синкретизму думок, почуттів до диференційного сприймання дійсності; образності мислення; емпатії; високому рівню розумової активності; інтенсивному розвитку сенсорно-перцептивних процесів; усвідомленості та довірливості пізнавальних процесів тощо.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити вікові особливості сприйняття дітьми старшого дошкільного віку сучасної медіапродукції, а саме: «кліпове мислення», субсенсорне сприймання, сенситивність сприйняття, наївний реалізм; труднощі в сприйнятті просторово-часових і причинно-наслідкових зв'язків явищ реального життя; ідентифікація юного глядача з привабливим для нього героєм; труднощі в рефлексії; відсутність життєвого і естетичного досвіду.

3. За результатами аналізу науково-педагогічних досліджень, на основі розуміння сутності поняття *«вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції»* уточнено змістову структуру цього феномену, яка представлена взаємопов'язаними компонентами: *когнітивним* (уявлення особистості про засоби масової інформації, медіапродукцію та правила її культурного використання, оцінно-рефлексивні вміння), *емоційно-ціннісним* (усвідомлення дитиною власних інформаційних потреб, уміння здійснювати

усвідомлений вибір, позитивне ставлення до медіапродукції, інтерес і зацікавленість нею), *діяльнісним* (здатність особистості до самооцінки, довільної регуляції власної поведінки, застосування наявних знань у процесі використання медіапродукції).

Для дослідження стану вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції визначено критерії та показники, зокрема: *когнітивний* (показники: елементарна медіаобізнаність; уміння аналізувати та оцінювати медіапродукцію з морально-етичної точки зору; обізнаність із правилами використання медіапродукції); *емоційно-ціннісний* (показники: наявність інтересу до медіапродукції та медіазасобів; наявність потреби в споживанні медіапродукції; усвідомленість мотиву використання медіапродукції); *поведінковий* (показники: дотримання правил культурного використання медіапродукції, довільний контроль; уміння оцінювати дії інших з позиції культурного медіаспоживача). Виявлено та схарактеризовано рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції: високий, середній, низький.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно середній та низький рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції. Це зумовлено недосконалістю відповідного змістово-методичного забезпечення, низьким рівнем компетентності педагогів та батьків з проблеми виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції; недостатнім використанням потенціалу предметно-ігрового середовища закладів дошкільної освіти.

4. Розроблено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції: удосконалення теоретико-методичної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку; педагогізація батьків з питань виховання у дітей основ культури використання медіапродукції; створення предметно-ігрового медіасередовища з метою збагачення досвіду дітей щодо використання медіапродукції; збагачення змісту освітнього процесу, орієнтоване на виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції.

5. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Узагальнення показників вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції ЕГ та КГ після завершення формувального етапу експерименту засвідчує позитивну динаміку: кількість дітей з високим рівнем вихованості основ культури використання медіапродукції в ЕГ зросла на 16,6 %; тоді як у КГ – на 4,5 %; із середнім – в ЕГ збільшилася на 9,8 %, а в КГ – на 3,7 %; низький рівень знизився в обох групах (на 26,4 % у ЕГ, тоді як у КГ – на 8,2 %).

Порівняльний аналіз рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції контрольної та експериментальної груп до початку експерименту та після його завершення за когнітивним, емоційно-ціннісним та поведінковим критеріями свідчить про ефективність розроблених педагогічних умов виховання зазначеного феномену. Показники успішного

виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції виявилися переважно у свідомому виборі медіапродукції, стійкому пізнавальному інтересі до масмедіа та нових знань з цієї сфери життєдіяльності, спроможності критично сприймати та оцінювати медіапродукцію, готовності дотримуватися правил культури використання медіапродукції, висловлювати бажання обговорити її зміст, здатності доволіно регулювати тривалість використання медіапродукції.

Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти є складною і багатоаспектною проблемою, тому проведене дослідження не забезпечує вичерпного її розв'язання. Подальшого вивчення потребують питання організації медіаосвіти в інших вікових групах закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Назарук, Ю. Б. (2015а). До проблеми виховання культури використання медіа-продукції у дітей дошкільного віку. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць, спецвип.* 15 (Ч. 2), 167-174. Слов'янськ: ДДПУ.

2. Назарук, Ю. Б. (2015b). Теорія і практика медіаосвіти дітей: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені М. Гоголя)*, 4, 277-283. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя.

3. Семеняко, Ю. Б. (2016а). Соціально-педагогічні проблеми сучасності: медіабезпека дітей дошкільного віку. *Освітній простір України: наук. журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника*, 8, 137-143. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника».

4. Семеняко, Ю. Б. (2016b). Культура медіаспоживання в сім'ї: сучасний стан дослідження проблеми. *Молодь і ринок: наук.-пед. журнал*, 11-12 (142-143), 142-147. Дрогобич.

5. Семеняко, Ю. Б. (2017а). Вивчення обізнаності вихователів з проблеми виховання культури споживання медіапродукції. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 2 (57), 412-418. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського.

6. Семеняко, Ю. Б. (2017b). Емпіричне дослідження виховання культури споживання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку в сім'ї. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. у-ту.* 17 (60), 316-320. Рівне: РДГУ.

7. Семеняко, Ю. Б. (2017с). Стан роботи з виховання культури споживання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку у практиці роботи ДНЗ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. Праць*, 50, 39-44. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД».

8. Семеняко, Ю. Б. (2018). Вікові особливості сприймання дітьми дошкільного віку медіапродукції. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць*, 3, 114-120. Бердянськ: БДПУ.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях

9. Семеняко, Ю. Б. (2016). Виховання у дітей дошкільного віку культури споживання медіапродукції: теоретичний аспект. *Молодий вчений*, 3 (30), 419-422. Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»».

10. Семеняко, Ю. Б. (2017). Культура споживання медіапродукції як аспект соціалізації дитини-дошкільника. *Transformations in Contemporary society: humanitarian aspects. (Monograph)*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole (119-125).

11. Семеняко, Ю. Б. (2018). Визначення рівнів вихованості основ культури використання медіапродукції дітей у старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*, 19, 314-320. Дрогобич: Посвіт.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Назарук, Ю. Б. (2013а). Сучасні питання медіа-виховання дітей дошкільного віку. *Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29-30 жовтня 2013, 108-110.

13. Назарук, Ю. Б. (2013b). Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіа-продукції. *Актуальные проблемы современной психологии, социологии и педагогики*. Матеріали Международной научн.-практ. конференции. Донецк: ООО «Цифровая типография», 23, (Т. 1 (2)). 60-64.

14. Назарук, Ю. Б. (2014а). Проблеми медіа-освіти сучасних дошкільників. *Сучасна дошкільна освіта: можливості, досвід і перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 26 травня 2014, 34-37.

15. Назарук, Ю. Б. (2014b). Информационная безопасность детей – требование современности. *Педагогика безопасности: наука и образование*. Матеріали международной научной конференции, г. Екатеринбург (Россия), 14 ноября 2014, 120-125.

16. Назарук, Ю. Б. (2014c). Медіа-освіта дошкільників – вимога сьогодення. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 3 грудня 2014, 98-100.

17. Назарук, Ю. Б. (2015а). Медіа-освіта як важливий чинник формування особистості в умовах сучасного освітнього простору. *Медиаасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве: сборник статей*, г. Могилев (Беларусь), 286-292.

18. Назарук, Ю. Б. (2015b). Медіа-освіта як сучасний напрям освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. *Збірник статей Третьої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіа-грамотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*, м. Київ, 16-17 квітня 2015, 113-121.

19. Назарук, Ю. Б. (2015с). Проблема впливу засобів масової інформації на дітей в психолого-педагогічних дослідженнях. *Теорія та практика дошкільної освіти в сучасних експериментальних дослідженнях: монографія*. Харків: Діса плюс, 321-341.

20. Семеняко, Ю. Б. (2016а). Вплив інформаційного простору на особистість дитини-дошкільника. *Збірник статей Четвертої міжнародної наук.-метод. конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*, м. Київ, 18-19 березня 2016, 82-93.

21. Семеняко, Ю. Б. (2016b). Деякі аспекти деструктивного впливу телебачення на дітей дошкільного віку. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 25-26 березня 2016, 100-105.

22. Семеняко, Ю. Б. (2016с). Дитяче телебачення як засіб психологічного впливу на дітей дошкільного віку. *International Scientific-Practical Conference «Aktual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings»*. Kielce, 28-10 June 2016, 94-98.

23. Семеняко, Ю. Б. (2016d). Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів. *Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*, м. Харків, 9-10 листопада 2016, 43-46.

24. Семеняко, Ю. Б. (2016е) Сімейна культура медіа-використання як важливий чинник виховання дітей. *Освіта і суспільство: міжнародний збірник наук. праць*, м. Бердянськ, 295-300.

25. Семеняко, Ю. Б. (2016f). Інформатизація дошкільної освіти: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Збірник наук. пр. ЗОШПО*, м. Запоріжжя, № 1 (23), 79-83.

26. Семеняко, Ю. Б. (2017). Соціалізація дітей дошкільного віку в умовах сучасного медіа-середовища. *Zbornik prispievkov z medzinárodnej vedecko-praktická konferencie «Inovativny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce»* Sládkovičovo, Slovak Republic, 10-11 marca 2017, 183-186.

АНОТАЦІЇ

Семеняко Ю. Б. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2019.

Дисертацію присвячено актуальній темі виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти.

Шляхом теоретичного аналізу визначено сутність поняття «вихованість у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції» як динамічну, особистісну характеристику дитини, що визначається зацікавленістю

медіапродукцією та подальшим усвідомленням провідних мотивів її використання, сформованістю початкових знань про масмедіа, готовністю до обговорення сприйнятого медіаконтенту та орієнтацією на дотримання правил культурного використання медіапродукції

Уточнено компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний), критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий з відповідними показниками) та рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції (високий, середній, низький).

Уперше визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти (удосконалення теоретико-методичної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти щодо виховання основ культури використання медіапродукції у дітей старшого дошкільного віку; педагогізація батьків з питань виховання у дітей основ культури використання медіапродукції; створення предметно-ігрового медіасередовища з метою збагачення досвіду дітей щодо використання медіапродукції; збагачення змісту освітнього процесу, орієнтоване на виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції).

Ключові слова: виховання, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, культура використання, медіакультура, медіапродукція, педагогічні умови.

Семеняко Ю. Б. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции в учреждениях дошкольного образования. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания Академии педагогических наук Украины. – Киев, 2019.

Диссертация посвящена актуальной теме воспитания у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции в учреждениях дошкольного образования.

Путем теоретического анализа определена сущность понятия «воспитанность у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции» как динамическая, личностная характеристика ребенка, которая определяется заинтересованностью медиапродукцией и дальнейшим осознанием мотивов ее использования, сформированностью начальных знаний о массмедиа, готовностью к обсуждению воспринятого медіаконтента, и ориентацией на соблюдение правил культурного использования медиапродукции.

Уточнены компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, деятельностный), критерии (когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий с соответствующими показателями) и уровни воспитанности у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции (высокий, средний, низкий).

Впервые определены, теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия воспитания у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции в учреждениях

дошкольного образования (усовершенствование теоретико-методической подготовки воспитателей учреждений дошкольного образования по воспитанию основ культуры использования медиапродукции у детей старшего дошкольного возраста; педагогизация родителей по вопросам воспитания у детей основ культуры использования медиапродукции, создание предметно-игровой медиасреды с целью обогащения опыта детей по использованию медиапродукции; обогащение содержания образовательного процесса, ориентированное на воспитание у детей старшего дошкольного возраста основ культуры использования медиапродукции).

Ключевые слова: воспитание, дети старшего дошкольного возраста, учреждение дошкольного образования, культура использования, медиакультура, медиапродукция, педагогические условия.

Semenyako Yu. B. Upbringing in preschool children of the bases of the culture of using media production in pre-school establishments. – Qualifying Research Paper as Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Educational Sciences in speciality 13.00.08 – Preschool pedagogy. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the urgent theme of upbringing in preschool children of the bases of the culture of using media production in pre-school establishments.

On the basis of the theoretical analysis, it has been established that the culture of using is a part of a common culture, a personal entity that characterizes human behavior in the process of using resources to meet their needs, the conviction to act in accordance with the values, moral norms, rules that govern this process. It is noted that the object of using may not only be a material object or service, as well as a symbolic material, in the form of a variety of mediaproducts.

The essence of the concept of "upbringing in children of the senior preschool age of the bases of the culture of the using of media production" is determined, which we regard as a dynamic, personal characteristic of the child, determined by the interest of media production and awareness of the motive of its use, the formation of elementary knowledge about mass media, readiness for discussion of perceived media content, and orientation on observance of rules of cultural use of media production.

The components (cognitive, emotional and values, activity), criteria (cognitive, emotional and values, behavioral), corresponding indicators and educational levels of the indicated personality characteristic (high, average, low) are determined.

The results of the preliminary stage of the experiment showed that the basics of the culture of the using of media production are predominantly low and average level of education in children of the senior preschool age. An analysis of the practice of educational activity in pre-school educational institutions and experience of family education revealed: insufficient use of the potential of the subject-playing environment for the education of children of the preschool age of the bases of the culture of the using of media production, partial awareness of pedagogical staff and parents regarding the essence and importance of upbringing of children of the studied characteristics; lack of awareness of the methods and methods of upbringing of this characteristic; the domination of episodic measures for the education of the bases of culture of the using of media

production in children of the senior preschool age. This gave grounds for assessing the state of the educational work of the identified problem as requiring further improvement. Therefore, it became necessary to determine the pedagogical conditions that would contribute to the effectiveness of this process.

For the first time, theoretically grounded and experimentally verified the pedagogical conditions of education in children of the preschool age of the bases of the culture of the using of media production in pre-school establishments (improvement of theoretical and methodical training of preschool educational institutions in relation to the education of the bases of the culture of the using of media production in preschool children, awareness of parents on issues the education of children of the basics of the culture of the using of media production; the creation of a subject-game media environment in order to enriching children's experience in the use of media production; enriching the contents of the educational process, aimed at raising the basis of the culture of the using of media production in preschool-age children).

A comparative analysis of the data of the recording and forming experiments showed positive changes in the levels of upbringing in children of the preschool age of the bases of the culture of the using of media production, which testifies to the effectiveness of the proposed pedagogical conditions.

The conducted dissertation research does not provide an exhaustive solution to all aspects of upbringing in preschool children in the basics of the culture of using media production in pre-school establishments, as this is a complex and multidimensional problem. The further study of the organization of media education in other age groups of pre-school establishments is required.

Key words: upbringing, children of the senior preschool age, preschool education institution, culture of using, media culture, media production, pedagogical conditions.

Підписано до друку 22.02.2019 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 11.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua